

Miðvikudaginn 28. janúar 1998.

Nr. 7/1998.

Sigurður R. Þórðarson

Björn Erlendsson

Vilhjálmur A. Þórðarson

Hákon Erlendsson

Jón Ársæll Þórðarson og

Naustin hf.

(sjálfir)

gegn

bandarískum stjórnvöldum

varnarliði Bandaríkjanna á Íslandi

(enginn) og

íslenska ríkinu

(Guðrún Margrét Árnadóttir hrl.)

Kærumál. Frávísunarúrskurður staðfestur. Lögsaga.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Pétur Kr. Hafstein, Garðar Gíslason og Haraldur Henrysson.

Sóknaraðilar skutu málinu til Hæstaréttar með kæru 29. desember 1997, sem barst réttinum ásamt kærumálgögnum 6. janúar 1998. Kærður er úrskurður Héraðsdóms Reykjavíkur í máli sóknaraðila á hendur varnaraðilum, þar sem málinu var vísað frá dómi. Kæruheimild er í j-lið 143. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála. Sóknaraðilar krefjast þess, að hinn kærði úrskurður verði felldur úr gildi og lagt fyrir héraðsdóm að taka málið til efnismeðferðar. Þeir krefjast og kærumálskostnaðar.

Varnaraðilarnir bandarísk stjórnvöld og varnarlið Bandaríkjanna á Íslandi hafa ekki látið málið til sín taka.

Varnaraðilinn íslenska ríkið krefst staðfestingar hins kærða frávísunarúrskurðar og kærumálskostnaðar.

Í 2. gr. varnarsamnings milli Íslands og Bandaríkjanna frá 5. maí 1951, sem veitt var lagagildi með lögum nr. 110/1951, var kveðið svo á, að Ísland myndi afla heimildar á landsvæðum og gera aðrar nauðsynlegar ráðstafanir til þess, að í té yrði látin aðstaða samkvæmt samningnum, og bæri Bandaríkjunum eigi skylda til að greiða gjald

fyrir það. Í varnarsamningnum eru engin ákvæði um það, að bandarísk stjórnvöld eða varnarlið Bandaríkjanna á Íslandi skuli sæta lög-sögu íslenskra dómstóla um ágreining, er að slíku kann að lúta. Reglur í alþjóðalögum leiða ekki heldur til þeirrar niðurstöðu. Með þessari athugasemd og vísan til forsendna hins kærða úrskurðar að öðru leyti verður hann staðfestur.

Sóknaraðilar greiði varnaraðilanum íslenska ríkinu kærumáls-kostnað, svo sem í dómsorði greinir.

D ó m s o r ð:

Hinn kærði úrskurður er staðfestur.

Sóknaraðilar, Sigurður R. Þórðarson, Björn Erlendsson, Vilhjálmur A. Þórðarson, Hákon Erlendsson, Jón Ársæll Þórðarson og Naustin hf., greiði varnaraðilanum íslenska rík-inu sameiginlega 60.000 krónur í kærumálskostnað.

Úrskurður Héraðsdóms Reykjavíkur 15. desember 1997.

Mál þetta var höfðað með stefnu, birtri fyrir stefnda bandarískum stjórn-völdum 21. maí 1997, en stefna var birt fyrir íslenskum stjórnvöldum 26. sama mánaðar.

Stefnendur eru Sigurður R. Þórðarson, kt. 260745-3959, Glaðheimum 8, Björn Erlendsson, kt. 210545-3529, Aðallandi 15, Vilhjálmur A. Þórðarson, kt. 050342-3529, Háteigsvegi 40, Jón Ársæll Þórðarson, kt. 160950-4399, Framnesvegi 68, allir í Reykjavík, og Hákon Erlendsson, kt. 210150-4719, Helluhóli 5, Hellissandi, persónulega og einnig f. h. Naustin hf. sem eigend-ur allra hluta í félaginu og eigendur jarðanna Eiðis I og II á Langanesi, Norður-Þingeyjarsýslu.

Dómkröfum stefnenda er aðallega beint gegn bandarískum stjórnvöld-um, en fyrirvar þeirra á Íslandi er hjá hr. D. O. Mount, sendiherra Band-a-ríkjanna á Íslandi, f. h. bandarískra stjórnvalda, Laufásvegi 21, 101 Reykja-vík, í sendiráði Bandaríkjanna, og hjá hr. J. E. Boyington flotaforingja, yfir-manni varnarliðs Bandaríkjahers á Íslandi (Iceland Defense Force), f. h. varnarliðs Bandaríkjahers, box 1, 235 Keflavíkurflugvelli, en til vara er Davíð Oddssyni forsætisráðherra og Halldóri Ásgrímssyni utanríkisráð-herra stefnt f. h. íslenskra stjórnvalda til varna í málinu.

Dómkröfur.

Dómkröfur stefnenda gagnvart aðalstefndu, bandarískum stjórnvöldum, eru sem hér segir: að bandarísk stjórnvöld og varnarlið Bandaríkjahers

verði dæmd til að afla sér heimilda með samningum til afnota fyrir geymslu á hernaðarúrgangi og öðru mannvirkjarusli af þeirri landareign stefnenda á Heiðarfjalli/Hrollaugsstaðafjalli í landi Eiðis I og II á Langanesi, en um sé að ræða svæði, sem afmarkist af hnitunum: 1) N 7352.095.52, E 499.927.88, 2) N 7351.500, E 500.300, 3) N 7351.180, E 500.500, 4) N 7350.500, E 500.500, 5) N 7350.500, E 499.500, 6) N 7351.500, E 499.500 og 7) N 7351.902.34, E 499.500, ca. 156 ha að stærð. Þess er enn fremur krafist, að heimildum verði við haldið, á meðan afnot aðalstefnda fari fram og þar til fullkomin hreinsun hafi verið unnin á úrgangi og öðru mannvirkjarusli aðalstefnda og löglegum eigendum síðan bættur sá skaði, sem þeir hafi sannanlega orðið fyrir.

Gagnvart varastefnda, íslenska ríkinu, gera stefnendur þær dómkröfur, að íslenska ríkið verði dæmt til að afla sömu heimilda og getur í kröfum á hendur aðalstefnda á fyrrgreindri eign og landsvæði fyrir bandarísk stjórnvöld og varnarlið Bandaríkjahers samkvæmt 2. gr. varnarsamningsins frá 5. maí 1951, þannig, að löglegir eigendur verði leystir undan þeirri skyldu, sem nú er þvinguð upp á þá, að leggja þessi afnot til af einkaeignum sínum. Þess er enn fremur krafist, að heimildum verði við haldið, á meðan afnot stefnda fari fram og þar til fullkomin hreinsun hafi verið unnin á úrgangi og öðru mannvirkjarusli stefnda og löglegum eigendum síðan bættur sá skaði, sem þeir hafi sannanlega orðið fyrir.

Þá gera stefnendur þær dómkröfur, að stefndu verði dæmdir in solidum til að greiða stefnendum allan málskostnað að skaðlausu skv. fram lögðum reikningi auk lögbundins virðisaukaskatts á málskostnaðarfjárhæð, sbr. ákvæði laga nr. 50/1988 og laga nr. 119/1989, en stefnendur eru ekki virðisaukaskattsskyldir. Auk þess beri málskostnaðarfjárhæð dráttarvexti skv. III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 með síðari breytingum í samræmi við 4. mgr. 129. gr. laga nr. 91/1991.

Stefnendur geri þessar dómkröfur, þar sem stefndu séu með einkaeign stefnenda í samfelldri og langvinnri heimildarlausri og ólöglegri notkun undir geymslu á úrgangi og öðru mannvirkjarusli, sem valdi stefnendum tjóni og verulegum óþægindum, og sé stefna þessi bein afleiðing þess.

Dómkröfur varastefnda, íslenska ríkisins, eru þær, aðallega, að málinu verði vísað frá dómi og stefnendum in solidum gert að greiða varastefnda málskostnað að skaðlausu að mati réttarins. Til vara er af hálfu varastefnda krafist sýknu af öllum kröfum stefnenda og málskostnaðar að skaðlausu úr hendi stefnenda in solidum að mati dómsins.

Ekki var neinn af hálfu aðalstefndu við þingfestingu málsins hér fyrir dómi 26. júní sl., en 10. júní sl. barst dómstjóra Héraðsdóms Reykjavíkur

bréf frá utanríkisráðuneytinu, þar sem lýst var yfir, að bandaríska sendiráðið og varnarliðið hefðu haft samband við utanríkisráðuneytið og kynnt þá afstöðu sína, að mál yrði ekki höfðað á hendur þeim fyrir íslenskum dómstólum. Því myndi ekki verða mætt í málinu af þeirra hálfu og gert ráð fyrir því, að málinu yrði vísað sjálfkrafa frá dómi, að því er þá varðaði.

Fyrirsvarsmenn stefnenda fóru fram á það í þinghaldi, sem háð var 22. október sl., að málflytningur um fram komna frávisunarkröfu yrði skriflegur. Dómari málsins féllst á þá beiðni með samþykki lögmanns varastefnda, sem eftirleiðis verður vísað til sem stefnda, nema annað sé tekið fram.

Áður en fjallað verður efnislega um frávisunarkröfu varastefnda og aðild aðalstefndu að málinu, verður málavöxtum lýst í stórum dráttum.

Málavextir.

Varnarsamningur milli Íslands og Bandaríkjanna var lögfestur með lögum nr. 110/1951. Tvö svonefnd fylgiskjöl voru lögfest samtímis setningu laganna og skoðast hluti af þeim. Kveða þau nánar á um réttarstöðu beggja samningsríkja og þegna þeirra hér á landi. Annað fylgiskjal laganna ber yfirskriftina: Varnarsamningur milli lýðveldisins Íslands og Bandaríkjanna á grundvelli Norður-Atlantshafssamningsins, en hitt ber yfirskriftina: Viðbætur um réttarstöðu liðs Bandaríkjanna og eignir þeirra. Í máli þessu reynir á fyrrnefnda fylgiskjalið, og verður vísað til þess eftirleiðis sem fylgiskjals við lög nr. 110/1951. Í 2. gr. fylgiskjalsins skuldbundu íslensk stjórnvöld sig til að afla heimilda að landsvæðum og gera aðrar nauðsynlegar ráðstafanir til þess að láta Bandaríkjunum í té endurgjaldslausa aðstöðu til varna landsins, sbr. 1. gr. fylgiskjalsins.

Með samningi, dagsettum 3. maí 1954, tóku íslensk stjórnvöld á leigu svæði í landi jarðarinnar Eiðis á Langanesi (Eiði I og II). Um var að ræða 1 km² landsvæði á Hrollaugsstaðafjalli, sem afmarkað var á landabréf, er fylgdi samningnum sem hluti hans. Gildistími samningsins var frá 1. september 1953, en leigutími óákveðinn. Leigumálinn var óuppsegjanlegur af hendi leigusala, en leigutaki gat sagt honum upp með sex mánaða fyrirvara miðað við 1. september ár hvert. Í samningnum kemur fram, að leigutaka séu leyfð hvers konar not af hinu leigða landsvæði, og megi hann heimila öðrum afnot af því. Tekið er fram í samningnum, að leigutaka sé heimilt að leggja vatnsleiðslur í landi jarðarinnar Eiðis að hinu leigða svæði svo og skolpleiðslur til sjávar. Enn fremur sé heimil mannvirkjagerð, taka jarðefna til bygginga og annarra nota. Ekkert kemur fram í samningnum um það, hvernig viðskilnaður skyldi vera að leigutíma loknum.

Landsvæðið var afhent Bandaríkjamönnum til afnota í maímánuði 1955.

Þar var reist ratsjárstöð, sem starfrækt var frá árinu 1957 til ársins 1970. Með samningi, dags. 10. desember 1960, létu landeigendur íslenskum stjórnvöldum í té viðbótarland á Hrollaugstaðafjalli. Í samskiptum íslenskra og bandarískra stjórnvalda er vísað til þessa landsvæðis sem H-2. Leiguafnotum af umræddu landsvæði er sagt upp með bréfi, dags. 5. mars 1970, til eiganda jarðarinnar Eiðis frá og með 1. september s. á. Greiðsla fylgdi bréfinu fyrir leigutímabilið frá 1. september 1970 til 1. mars 1971. Með samningi, dags. 7. júlí 1970, tóku íslensk stjórnvöld aftur við umræddu landsvæði úr hendi Bandaríkjamanna. Í samningnum lýsa íslensk stjórnvöld yfir því fyrir sína hönd og allra íslenskra þegna, að þau falli frá öllum kröfum á hendur bandarískum stjórnvöldum, sem rekja megi til afnota þeirra af umræddu landsvæði. Íslenska ríkið tók við öllum mannvirkjum og öðrum eignum varnarliðsins á svæðinu, og var Sölnunefnd varnarliðseigna falið að koma þeim í verð og annast hreinsun svæðisins. Í bréfi frá Sölnunefnd varnarliðseigna, dags. 8. mars 1976, sem liggur frammi í málinu, segir m. a. svo: „Á árinu 1974, þegar lokið var að flytja á brott mannvirki þau, sem nýtileg voru, var hafin hreinsun á fjallinu og umhverfi þess. Var það gert á tímabilinu frá því í maí og lokið í septembermánuði 1974. Hafði þá verið hreinsað, grafið niður og jarðvegur sléttaður á fjallinu, þannig að fyrrnefnt svæði var að fullu sléttað og engar leifar sjáanlegar nema botnar íbúðarhúsanna, sem eru slétt steipt gólf, en undirstöður allar í jörð. Um hlíðar fjallsins fóru menn og tíndu allt lauslegt, svo sem umbúðir, tunnur, tanka og annað drasl, eins og orðað er í fyrrnefndu bréfi. Var það tínt saman og flutt með traktor og kerrum á staði, þar sem það var grafið niður. Hreppstjóra Sauðaneshrepps var falið eftirlit með hreinsun þessari.“ Einnig liggur fyrir bréf Sigurðar Jónssonar hreppstjóra, dags. 25. febr. 1976, til Sölnunefndar varnarliðseigna. Í niðurlagi bréfs hans segir svo: „Það má sjálfsagt þrátta um það, hvenær þessi tiltekt sé fullkomin, en ég tel, að verkið hafi verið vel unnið.“ Bréf sölnunefndarinnar er svar við kvörtun stefnenda um viðskilnað sölnunefndarinnar á svæðinu frá 19. janúar s. á.

Á árinu 1985 var landið hreinsað aftur fyrir milligöngu íslenskra stjórnvalda. Var björgunarsveitinni Hafliða á Þórshöfn falið það verkefni gegn greiðslu. Safnaði sveitin saman rusli í haug og hugðist urða hann, en ekkert varð úr þeirri ráðagerð vegna andstöðu stefnenda, sem kröfðust þess, að haugurinn yrði fluttur burt. Þessu var hafnað af hálfu íslenskra stjórnvalda vegna mikils kostnaðar, sem það hefði í för með sér.

Á síðari árum hafa farið fram rannsóknir á svæðinu bæði fyrir milligöngu íslenskra stjórnvalda og stefnenda sjálfra. Beindust rannsóknirnar að sorphaugum þeim, sem varnarliðið hafði látið urða, meðan á dvöl þess stóð, og

áhrifum þeirra, m. a. á vatnsbúskap svæðisins í heild. Mengunarvarnir Hollustuverndar ríkisins skiluðu álit árið 1993 um ástand svæðisins. Rannsóknin beindist aðallega að könnun á því, hvort þungmálmur og þrávirk halógen-lífræn efni hefðu borist frá sorphaugunum í lindar- og yfirborðsvatn umhverfis Heiðarfjall/Hrollaugsstaðafjall, og leiddi til þeirrar niðurstöðu, að engin mengun væri mælanleg í vatninu, sem myndi gera vatnið ódrykkjarhæft, ef frá er talið járn, sem skolast hefur úr mýrum í bæjarlækinn við Eiði og Eiðisvatn. Ekki eru tiltækar nýrri rannsóknir.

Í málinu liggur fyrir bréf, dags. 29. ágúst 1974, til Jónasar Gunnlaugssonar, annars eiganda jarðanna Eiðis I og II. Þar sendir stefndi hvorum þáverandi eigenda jarðarinnar Eiðis 110.000 kr. til greiðslu á landsleigu og skaðabótum fyrir land úr jörðinni Eiði á Langanesi, eins og í bréfinu segir. Þar segir enn fremur, að fjárhæðin innifeli einnig greiðslu fyrir hvers konar landspjöll og jarðrask af völdum bygginga varnarliðsins á jörðinni.

Stefnendur eignuðust jarðirnar Eiði I og II með kaupsamningi, dags. 10. apríl 1974, sem þinglýst var 30. mars 1994. Þar er skráð neðan við undirskriftir og vottun skjalsins yfirlýsing seljenda, svohljóðandi: „Til viðbótar því, sem fram kemur í þessum kaupsamningi, vil ég undirritaður benda á, að mál varnarliðsins á Heiðarfjalli í landi Eiðis vegna ástands og viðskilnaðar þar eru óleyst og óuppgerð. Viðskilnaðurinn og ástandið er óviðunandi. Eignin er þar í notkun í heimildarleysi og án nokkurs samnings. Leigusamningi var einhliða sagt upp 5. mars 1970, en eignin áfram í notkun. Þið kaupendur verðið að fylgja þessum málum eftir. Búið er að lofa úrbótum, en ekki er staðið við þau loforð. Framsel ég hér með allan rétt okkar til ykkar kaupenda í þessi sambandi“. Jóhann Gunnlaugsson undirritar þessa yfirlýsingu persónulega og fyrir hönd Jónasar Gunnlaugssonar eftir umboði eins og kaupsamninginn sjálfan. Yfirlýsing þessi er ekki skráð á afsal, sem dagsett er 30. nóvember 1974.

Stefnendur hafa, allt frá því að þeir eignuðust jarðirnar Eiði I og II, þrýst á íslensk og bandarísk stjórnvöld um það, að þau sæju til þess, að landsvæði það, sem varnarliðinu var afhent til afnota úr landi jarðanna, væri hreinsað með viðunandi hætti og fjarlægð yrðu öll spilliefni og annar úrgangur, sem grafinn var þar í jörðu, meðan á dvöl varnarliðsins stóð. Þeir hafi ráðgert að hefja fiskeldi á landinu, sem vel hentaði til þeirra nytja, en ekki væri á það hættandi, þar sem ekki lægi fyrir víska um það, hvaða efni hefðu verið urðuð þar, og því væri hætt á, að jarðvatn til eldisins myndi spillast. Hafi þeir því ekki getað nytjað jörðina með eðlilegum hætti. Meðan svo sé, liggi ljóst fyrir, að bandarísk stjórnvöld eða íslensk í þeirra umboði verði að greiða leigu fyrir landið, þar sem það hafi ekki verið tekið eignarnámi. Því sé

dómkrafa málsins sú, að bandarísk stjórnvöld og varnarlið Bandaríkjahers verði dæmd til að afla sér heimilda með samningum til afnota fyrir geymslu á hernaðarúrgangi og öðru mannvirkjarusli í landi þeirra.

Málsástæður og lagarök stefnda, íslenska ríkisins, um frávisun málsins.

Stefndi, íslenska ríkið, bendir á það, að bandarísk stjórnvöld og varnarlið þeirra hérlendis njóti úrlendisréttar og sæti því ekki lögsögu íslenskra dómstóla, sbr. lokaákvæði 1. mgr. 16. gr. og 1. mgr. 24. gr. laga um meðferð einkamála í héraði nr. 91/1991 (eml.). Dómstólinn bresti því lögsögu til að fara með sakarefni á hendur þessum aðilum, og leiði það til þess, að öllum kröfum á hendur þeim verði sjálfkrafa vísað frá dómi.

Stefndi, íslenska ríkið, gerir kröfu til þess, að málinu í heild verði vísað frá dómi og sér tildæmdur málskostnaður í þessum þætti málsins úr hendi stefnenda in solidum að mati dómsins. Til vara er þess krafist, að málskostnaður verði látinn bíða efnisdóms í málinu.

Stefndi styður frávisunarkröfu sína þeim rökum, að kröfugerð og máltilbúnaður stefnenda sé andstæður meginreglum réttarfars um skýran og glöggan máltilbúnað, sbr. d- og e-lið 80. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála.

Kröfur þeirra séu svo óákveðnar og óljósar, að ógerlegt sé að leggja efnisdóm á þær.

Í d-lið 1. mgr. 80. gr. eml. segi, að kröfugerð skuli vera svo ákveðin og svo ljós, að hún geti myndað ályktarorð dóms, svo að fullnægt sé þeim kröfum til dómsúrlausnar, að hún sé það ákveðin, að hún leiði ein sér til málaloka um sakarefnið, sbr. 4. mgr. 114. gr. eml. Dómstól á þannig að vera unnt að taka kröfugerð óbreytta upp sem ályktarorð í dómsniðurstöðu, standi efnisleg skilyrði á annað borð til slíkra málaloka.

Í orðinu áskilnaði í d-lið 1. mgr. 80. gr. eml. felist það, að sé þess krafist, að dómstóll fjalli um kröfur, sem lúti að því, að réttindum eða skyldum sé hagað á tiltekinn veg, eins og hér sé gert, þurfi að skilgreina nákvæmlega efni þeirra réttinda eða skyldna, sem krafist er dóms um. Í áskilnaði lagaákvæðisins, að kröfugerð sé ljós, felist krafa um, að hún sé sett fram á svo skýran hátt, að hún sé skiljanleg. Stefnda og dómstólnum eigi að vera alveg ljóst af orðalagi kröfugerðarinnar sjálftrar, hvaða skyldur hún leggur stefnda á herðar og hvernig honum beri að efna þær.

Í kröfugerð stefnenda, eins og hún er sett fram, felst það, að íslenska ríkið verði dæmt til að afla sér með samningi heimilda á tilteknu landsvæði vegna geymsluafnota um ótiltekinn tíma. Í kröfugerðinni er hins vegar ekki í neinu lýst þeim réttindum og skyldum, sem ætlast er til, að slíkur samning-

ur leggi á aðila. Enga skilgreiningu sé t. d. að finna á því, hvers konar afnotasamning eigi að gera, s. s. leigu gegn gjaldi eða endurgjaldslaus afnot né andlagi ætlaðra geymsluafnota, sem stefnendur nefni í stefnukröfu hernaðarúrgang og mannvirkjarusl. Ekki sé skilgreint, hvað felist í fullkominni hreinsun, til hvaða aðgerða verði að grípa né til hvers hún skuli taka. Nákvæm lýsing á inntaki þess réttarsambands, sem ætlast sé til, að komið verði á, sé hins vegar nauðsynleg, til að stefndi geti komið að lögheimilum vörnum og krafan talist dómhæf. Sama máli gegni um þann þátt í dómkröfum stefnenda, er lúti að því, að þeim verði síðar bættur skaði, sem þeir hafi sannanlega orðið fyrir. Enga útlistun á ætluðum skaða, orsökum hans eða umfangi sé að finna í kröfunni og ljóst, hvað svo sem öðru líði, að kröfum, sem varða óorðna atburði, beri að vísa frá dómi, sbr. 1. mgr. 26. gr. 1. nr. 91/1991.

Þá telur stefndi, að dómur í samræmi við stefnukröfur málsins sé ekki til þess fallinn að leiða efnislega til lykta ágreining málsaðila, sem staðið hafi áratugum saman. Stefnendur hafi allt frá árinu 1976 haft uppi ólíkar kröfur á hendur utanríkisráðuneytinu, sem hafi verið hafnað, svo sem kröfur um frekari hreinsun á landsvæðinu og um brottnám sorphauga, enn fremur kröfur um greiðslur til þeirra sjálfra, s. s. um leigugreiðslur og skaðabætur. Eins og málið liggi nú fyrir, geri stefnendur ekki sérstakar kröfur á hendur stefndu umfram það, að þeir verði að þola, að þeir verði dæmdir til að fara að lögum og afli heimilda á landsvæðinu, annaðhvort með samningum eða löglegu leigu- eða eignarnámi. Verði ekki annað ráðið en stefnendur hyggist setja fram frekari kröfugerð, ef fallist verði á dómkröfur í þessu máli. Málsóknin þjóni þannig ekki því markmiði að geta ráðið endanlega til lykta ágreiningi málsaðila. Þessi annmarki einn á kröfugerð og málatilbúnaði stefnenda leiði til þess, að vísa beri málinu frá dómi, sbr. Hrd. 1996, 539, og Hrd. 1996, 2713.

Stefndi byggir enn fremur á því, að málatilbúnaður stefnenda fullnægi ekki að öðru leyti þeim kröfum, sem gerðar séu til reifunar sakarefnis í e- og f-lið 1. mgr. 80. gr. 1. nr. 91/1991. Þar sé þess krafist, að málatilbúnaður skuli vera skýr og glöggur, þannig að ljóst sé, hvaða atvik og rök leiði til kröfugerðarinnar. Í því felst, að vanreifun og óskýr framsetning að þessu leyti varði frávisun máls. Stefna málsins sé með slíkum annmörkum, að úr þeim verði ekki bætt undir rekstri málsins.

Í málavaxtalýsingu í stefnu ægi saman umfjöllun um ýmis atriði, sem lítil eða engin tengsl hafi við dómkröfur málsins, og sama virðist gilda um fjölmörg skjöl, sem lögð séu fram af stefnenda hálfu. Málatilbúnaður þeirra sé þannig vanreifður, óljós og á reiki og auk þess afar óaðgengilegur fyrir

stefnda og dómstólinn. Stefnendur leggi t. d. enga skjalaskrá fram með stefnunni. Þá séu lögð fram skjöl í einu hefti á dskj. nr. 3, en hvergi sé þar að finna yfirlit yfir þau skjöl, er það eigi að geyma. Dómskjal, sem sé á annað hundrað blaðsíður, sé ekki heldur blaðsíðuset, og því sé afar óaðgengi-legt að vitna í skjalið eða finna þau gögn, sem þar kunni að vera.

Loks gerir stefndi þá athugasemd, að landeigendur og hlutafélagið Naustin standi saman að þeim dómkröfum, sem gerðar séu í málinu. Öll gögn skorti um það félag og starfsemi þess, og hvergi sé í stefnu reifuð aðild þess að þeim kröfum, sem gerðar séu. Þá fari hluthafar sem slíkir ekki með fyrirsvor af hálfu félaga í dómsmáli, sbr. 4. mgr. 17. gr. 1. nr. 91/1991.

Málsástæður og lagarök stefnenda um fram komna frávísunarkröfu stefnda.

Stefnendur gera þær kröfur í þessum þætti málsins, að fallist verði á dómkröfur þeirra, eins og þær séu settar fram í stefnu. Að mati dómara málsins felst það í þessari kröfugerð, að frávísunarkröfu stefnda, íslenska ríkisins, verði hafnað.

Stefnendur gera auk þess kröfu um það, að fulltrúi ríkislögmans sýni fram á það með skriflegu umboði frá varastefndu sjálfum, þeim Davíð Oddssyni forsætisráðherra og Halldóri Ásgrímssyni utanríkisráðherra, að hann sé verjandi þeirra í þessu máli, og jafnframt, að hann sanni heimild sína til að koma fram fyrir hönd aðalstefndu, bandarískra stjórnvalda, í til efni þeirrar dómkröfu ríkislögmans, að málinu verði sjálfkrafa vísað frá dómi, að því er varðar aðild þeirra að málinu.

Stefnendur halda því fram, að málatilbúnaður þeirra og kröfugerð sé skýr og glögg og í samræmi við d- og e-lið 80. gr. eml. Þeir benda á, að krafa þeirra um það, að stefndu verði dæmdir til að afla sér heimildar með samningum á umræddu landsvæði þeirra, eigi sér stoð í 2. gr. varnarsamningsins. Skýrt komi fram, hverjar kröfur þeirra séu og að hverjum þær beinist. Dómkrafa nái enn fremur til þess, að svæðið verði hreinsað og rýmt eða aflað verði heimildar til leigu eða eignarnáms.

Þá hafna stefnendur þeirri málsástæðu stefndu, að krafa þeirra sé óljós, þar sem hún sé ótímabundin. Skýrt komi fram, að krafa þeirra lúti að því, að leitað verði heimildar og henni við haldið, meðan afnot stefnda á aðstöðu í landi þeirra haldist. Stefnendur mótmæla því einnig, að erfitt sé að henda reiður á samhengi málsástæðna þeirra, eins og haldið sé fram af hálfu ríkisins.

Stefnendur hafna enn fremur þeim rökum ríkisins, að kröfur þeirra séu þess eðlis, að þær feli ekki í sér lyktir á ágreiningi málsaðila. Þeir benda á í þessu sambandi, að þegar krafa sé sett fram um leigu- eða eignarnám, bíði

ýmis mál, sem snerta réttindi, skyldur og upphæðir, síðari tíma. Því sé ekkert óeðlilegt að gera kröfu um, að dæmt verði um skyldu til að afla heimilda, en önnur álitafni bíði, þar til fjallað hafi verið efnislega um þá kröfu.

Stefnendur vísa til þess, að þeim hafi verið ljóst frá upphafi, að dómkröfur þeirra séu að sumu leyti endasleppar, og séu fyrir því gild rök, sem allir geti séð. Stefnendum hafi ekki þótt við hæfi á þessu stigi málsins að nefna leigufjárhæðir, þ. m. t. leigu- eða eignarnámskröfur, heldur eftirláta það dómara málsins að taka ákvörðun um slík atriði á síðari stigum málsins, enda komi þá mörg flókin og margbrotin atriði til athugunar. Stefnendur líta svo á, að dómkröfur þeirra geti vart verið skýrari miðað við efni og eðli máls og aðrar aðstæður.

Stefnendur benda á þann mikla aðstöðumun, sem sé annars vegar á stöðu þeirra og hins vegar á aðstöðu ríkisvaldsins, sem hafi í sinni þjónustu lögmenn, sem gæti hagsmuna þess og þurfi ekki að horfa í kostnað við málarekstur sem þann, er hér sé til meðferðar. Hinn almenni þegn þurfi að velja á milli þess að taka á sig tjón eða sækja rétt sinn með þeim mikla kostnaði og fyrirhöfn, sem málsókn hefur í för með sér.

Forsendur og niðurstaða.

I.

Aðildarhæfi bandarískra stjórnvalda.

Í 2. gr. fylgiskjals með varnarsamningi milli Íslands og Bandaríkjanna, sem lögfest var með lögum nr. 110/1951, er skýrt tekið fram, að bandarískum stjórnvöldum beri ekki að greiða Íslandi eða íslenskum þegnum gjald fyrir það land eða aðstöðu, sem íslenska ríkið lætur þeim í té. Landsvæði það, sem hér kemur við sögu, var tekið á leigu af íslenskum stjórnvöldum til afnota fyrir varnarliðið á grundvelli tilvitnaðs ákvæðis. Bandarísk stjórnvöld voru ekki aðilar að því samkomulagi og komu þar hvergi nærri. Bandarísk stjórnvöld skiluðu landinu aftur til íslenska ríkisins með samningi, dags. 7. júlí 1970. Í samningnum er tekið fram, að íslenska ríkið taki við landinu og öllum mannvirkjum og öðrum endurbótum, sem þar sé að finna, en því jafnframt lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins, að það falli sjálft frá öllum kröfum gagnvart Bandaríkjunum og fyrir hönd þegna sinna, sem kunní að rísa vegna afnota varnarliðsins af landsvæðinu.

Með vísan til þess, sem að framan er rakið, svo og til ákvæðis 2. gr. í fylgiskjali varnarsamningsins og úrlendisréttar, sem bandarísk stjórnvöld njóta, er felur það í sér, að þeim sé óskýlt að sæta lögsögu íslenskra dómstóla, er málsókn stefnenda á hendur bandarískum stjórnvöldum vísað frá af sjálfsdáðum.

II.

Frávísunarkrafa stefnda, íslenska ríkisins.

Stefnendur hafa dregið í efa umboð fulltrúa ríkislögmans til að gæta hagsmuna ríkisins í máli þessu og gert kröfu til þess, að hann leggi fram skriflegt umboð frá forsætisráðherra og utanríkisráðherra, sem stefnt var til varna í málinu fyrir hönd íslenska ríkisins.

Lög nr. 51/1985 fjalla um embætti ríkislögmans og marka starfssvið hans. Í 2. mgr. 2. gr. laganna segir m. a., að ríkislögmaður fari með vörn þeirra einkamála fyrir dómstólum, sem höfðuð séu á hendur ríkinu. Í 3. gr. er veitt heimild til að ráða fulltrúa við embættið, sem fari með þau mál fyrir ríkisins hönd, er ríkislögmaður hefur falið þeim.

Heimild lögmans ríkisins í þessu máli styðst við framangreind lög. Hann þarf því ekki að færa frekari sönnur á umboð sitt. Það felst í fulltrúastöðu hans við embætti ríkislögmans.

Stefndi reisir frávísunarkröfu sína m. a. á því, að kröfugerð stefnenda fari í bága við ákvæði d- og e-liðar 80. gr. eml. og sé andstæð meginreglum réttarfars um skýran málalíbúnað. Enn fremur er krafan á því reist, að dómsniðurstaða á grundvelli kröfugerðar stefnenda leiði ekki ágreining málsaðila til lykta, heldur veki öllu fremur fleiri álitaeftni en hún myndi leysa.

Stefnendur telja aftur á móti, að dómkröfur þeirra séu svo skýrar og ótví-
ræðar, að leggja megi efnisdóm á þær.

Dómkrafa stefnenda lýtur að því, að íslenska ríkið verði dæmt til að afla sér heimilda með samningum til afnota fyrir geymslu á hernaðarúrgangi o. s. frv.

Það er álit dómsins, að kröfugerð með þessum hætti sé svo óljós og óákveðin, að ekki sé unnt að fallast á hana. Yrði hún tekin til greina, yrði aðstaðan sú, að stefnda, íslenska ríkinu, yrði skylt að ganga til samninga við stefnendur, án þess að nokkuð væri fullyrt um inntak og efni þess samnings. Svo gæti farið, að samningar næðust ekki. Hefðu stefnendur þá engin úrræði eftir laganna leiðum til að knýja dómþola til efnda á grundvelli dómsins. Dómurinn hefði því engin áhrif til lausnar á ágreiningi málsaðila og ylli enn meiri réttaróvissu um ágreining þeirra en nú er. Þá má og taka undir sjónarmið stefnda um vanreifun stefnenda á skilgreiningu hernaðar-
úrgangs og mannvirkjarusls, s. s., hvort þar sé um að tefla urðaðan úrgang eða eingöngu þann, sem sýnilegur sé. Einnig má fallast á það með stefnda, að nánari útlistunar stefnenda sé þörf á því, hvað felist í fullkominni hreinsun eða hvaða skaða þeir geri kröfu til að fá bættan, fái kröfur þeirra framgang.

Það er því niðurstaða dómsins, að vísa verði máli þessu frá dómi á framangreindum forsendum.

Með vísan til þess, að aðstöðumunur málsaðila er mikill, þar sem stefnendur eru ólöglerðir og hafa ekki notið lögmannaaðstoðar, en stefndi hefur á bak við sig sérfræðinga á öllum sviðum, þykir rétt, að hvor málsaðili beri sinn kostnað af málinu.

Skúli J. Pálmason héraðsdómari kvað upp þennan úrskurð.

Ú r s k u r ð a r o r ð:

Máli þessu er vísað frá dómi.

Málskostnaður fellur niður.
